

TEORIA SOCIOLOGICĂ ȘI STRATEGIA DEZVOLTĂRII SOCIALE

Ion Iordăchel

Relația dintre teoria sociologică și strategia dezvoltării sociale reprezintă în fond relația dintre teorie și practică, respectiv relația dintre un tip de gândire pe care-l vom numi teorie sociologică și ansamblul formelor de acțiuni, intervenții practice proprii colectivităților umane, societății în ansamblul ei. Acționind, nu întotdeauna grupurile sociale conștientizează științific, valoric, ideologic motivația (interesele profunde) ale actelor. Teoria sociologică are un rol decisiv în înțelegerea, respectiv raționalizarea formelor practicii colective, adică în transformarea latentului în manifest. Și aceasta pe baza cunoașterii socialului, universului socio-uman (univers social informațional în planul analizei științifice).

Sociologia, ca orice disciplină științifică, își propune nu numai acumularea de date, de informații exhaustive despre realitatea socială și analiza lor, dar și înțelegerea sensului, a semnificației problemelor sociale pe care și le pune spre rezolvare, urmărește deci explicația proceselor sociale fundamentale. Privită din această perspectivă teoria sociologică este implicată direct în strategia dezvoltării sociale în general și a celei politice în special (raportul dintre știință și politică sau politică socială ca esență și finalitate a oricărui program social strategic). Dar sociologia poate deveni un instrument indispensabil fundamentării strategiei dezvoltării sociale numai în măsura în care se constituie și este concepută ca un demers teoretic, ca o practică teoretică și nu se reduce la nivele de abordare empirică sau la o sociografie. Altfel spus, evită și empirismul și idealismul (abordarea abstract-speculativă).

Sociologia nu poate fi concepută ca o sociografie, ca o descripție a formelor de conviețuire a oamenilor în condiții determinate de timp și spațiu și nici ca o viziune speculativă asupra societății și istoriei acesteia. Dar nu-i suficient să declarăm că sociologia ca știință nu se reduce la descripție, la sociografie sau la construcții speculative asupra societății și aceasta din mai multe motive.

În primul rând, pentru faptul că fiecare știință își propune colectarea relativ sistematică de date și înlănțuirea acestora după principiile și legile logicii, fapt ce le conferă o formă coerentă, caracterizată de regulă printr-o clasificare formală a realității obiective analizate. Desigur, descripția și clasificarea formală a unor *fapte specifice* este indispensabilă pentru procesul de constituire al oricărei științe, deci și al sociologiei. Se impune însă cu necesitate și analiza, explicația datelor concrete care să permită reconstrucția teoretică a realității sociale, reconstrucție teoretică ce va sta la baza previziunilor și prognozelor, strategiei schimbării și dezvoltării sociale. Descripția, experimentarea, conceptualizarea (sub formă de principii și modele), revenirea la realitatea obiectivă pornindu-se de la teorie (deci

revenirea la descripție și experimentare) și aplicarea în practica socială a cunoștințelor (modelelor) ce se dovedesc valide reprezintă nu numai momentele principale ale logicii cunoașterii, dar și etapele *necesare* ale procesului complex și sinuos de constituire a oricărei științe ce tinde să ființeze simultan și ca abordare fundamentală și ca abordare practică-aplicativă a realității sociale.

Această logică și istorie a *cunoașterii și științei* sint caracteristice, apar evidente, din momentul eliberării sau desprinderii științei respective și de empirism și de modelele abstract-speculative, ilustrate adesea cu date empirice exterioare demersului cognitiv, logicii cunoașterii și logicii realității.

În context, apreciem că filosofia naturii, istoriei, dreptului etc. nu reprezintă o rătăcire sau un accident al istoriei cunoașterii, ci o etapă necesară a acesteia. Urmărind procesul de constituire a *sociologiei* (acest proces este evident încă din sec. al XVIII-lea), se poate constata cum descripțiile, datele, informațiile (ceea ce cu un termen generalizator numim sociografie) nu mai pot fi integrate sau explicate prin metodele furnizate de filosofia istoriei sau filosofii sociale care se constituiseră ca teorii generale despre societate (Voltaire, Herder, Hegel, etc.). Faptele, descripțiile riguroase (inclusiv descripția statistică) chiar ordonate, prin ele însele nu puteau să constituie o alternativă reală la sistemele de filosofie socială întrucât nu permiteau înțelegerea și explicarea proceselor sociale fundamentale, geneza, dinamica, istoricitatea acestora. Se impunea o nouă viziune teoretică, o reconstrucție teoretică bazată pe datele realității sociale concret-istorice, într-un cuvânt, o *alternativă științifică* la sistemele teoretice speculative.

Această apreciere este cu atât mai valabilă în societatea contemporană cînd realitatea socială poate fi definită ca o realitate informațională. Aportul lui Marx constă tocmai în faptul că a elaborat o teorie generală *științifică* despre societate sub forma unei alternative reale la sistemele de filosofie a istoriei — concepția materialistă despre societate, sociologia ca știință generală și autonomă despre societate, opusă atât idealismului, cât și factologiei, eclecticismului metodologic, caracterizat prin lipsa de criterii obiective care să permită distincția între fapte importante și neimportante, între esențial și neesențial etc., (viciul de fond și al sociografiei).

În al doilea rînd, sociografia, în pofida limitelor teoretico-metodologice, punînd în prim plan realitatea, faptele și urmărind într-o manieră explicită descrierea formelor concrete de conviețuire umană într-o societate concretă, a acreditat în sociologie două principii — postulate fundamentale și în știința contemporană : principiul primatului faptului, datului concret și principiul specificității faptelor sociale. Nu exagerăm dacă afirmăm că sociografia reprezintă o primă critică, o primă breșă făcută din interior pozitivismului *naturalist* (sociografia în linii mari rămîne tributară epistemologiei și metodologiei pozitivistice).

În fine, am vrea să evidențiem unele implicații ale sensului contemporan atribuit sociografiei, cînd este evidențiată, în cadrul principalelor curente sociologice, reorientarea teoretică. Fiind considerată în continuare necesară, dar „pur descriptivă”, sociografia este privită ca o disciplină „preparatorie, pregătitoare a studiului sociologic” (Willems). Funcția ei ar consta în prezentarea seriilor de informații — economice, demografice, statistice, istorice, folclorice, geografice, ecologice etc. — prin raportarea la societatea globală și la problemele sociale. Urmează ca sociologia (teore-

tică) să interpreteze, dintr-o viziune totalizatoare aceste informații. Acest punct de vedere aparent este corect. În realitate, nu este științific, deoarece conform acestei viziuni, colectarea și ordonarea faptelor nu se realizează pe baza principiilor și conceptelor sociologiei sau după o metodologie autentic interdisciplinară. Analiza sociologică se reduce în fapt la declararea necesității de a lua în calcul principalii factori ce determină procesul social, fără să se evidențieze ponderea și semnificația fiecărui factor și în special modalitățile specifice de structurare și interacțiune a acestora în cadrul formațiunilor sociale concrete, în cadrul etapelor de evoluție și dezvoltare a societății. Insistăm asupra acestei chestiuni nu numai cu intenția de a evidenția (în planul teoriei și epistemologiei sociologiei) inconsistența teoriei factorilor, pluralismului sociologic etc., ci și pentru faptul că această viziune afectează cercetările sociologice concrete ce se desfășoară în prezent nu numai în alte țări, dar și la noi și în ultimă instanță limitează elaborarea strategiei dezvoltării sociale. Acest punct de vedere explică posibilitatea amatorismului în sociologia românească contemporană.

Sociologia și sociologul urmăresc nu numai generalizarea a ceea ce se știe, dar și definirea cit mai riguroasă a ceea ce nu se știe (definirea problemei sociale, formularea ipotezelor). Problema în știință în genere, problema în știința socială, în sociologie, nu înseamnă altceva decât formularea unei întrebări coerente, clare, ipotetice, adresată realității sociale. Este aproape o axiomă faptul că o știință se poate constitui *teoretic și metodologic* numai dacă pornește de la ipoteze, adică de la distincția clară între faptele și problemele cunoscute și cele necunoscute, dar posibil și necesar de a fi cunoscute în vederea organizării și desfășurării unei activități practice raționale și eficiente. Așadar, valoarea științifică a teoriei sociologice depinde în mod esențial de recunoașterea 1. caracterului ipotetic al științei și 2. caracterului problematic al realității sociale.

De fapt, este necesar să evidențiem existența a două aspecte complementare: generalizarea a ceea ce știm și formularea coerentă de întrebări, definirea problemelor sociale, altfel spus, precizarea cu claritate și într-o manieră cit mai concretă a ceea ce nu știm. În legătură cu aceste două aspecte complementare ale activității sociologiei și sociologului apare și un paradox: trebuie să știu tot mai mult și tot mai exact pentru a putea să știu ce nu știu, — pentru a putea să ridic probleme reale ale cercetării, ale activității de planificare, organizare și conducere socială într-un domeniu sau altul, într-o etapă sau alta de dezvoltare a societății.

Definirea și rezolvarea problemelor sociale trebuie privite ca funcții complementare ale sociologiei ca știință. La rîndul ei, strategia schimbării și dezvoltării sociale se grefează, ia în calcul ansamblul problemelor sociale, constituindu-se într-o politică socială globală, coerentă, sistematică. Definirea și rezolvarea problemelor sociale sînt importante atît pentru concretizarea statutului social al sociologului, cit și pentru dezvoltarea creatoare a teoriei în direcția evoluției necesităților practicii sociale. Caracterul abstract-speculativ, stagnarea și dogmatismul manifestat în teoria socială marxistă s-au datorat absenței (sau punerii ei în paranteză) unei baze empirice, informaționale (sau conceperii acesteia ca ilustrare a unor teze clasice cunoscute), dar și punerii greșite a problemelor sociale. Putem deci considera că nedezvoltarea, conservatorismul și subiectivismul teoriei despre societate are două cauze principale: 1. punerea și definirea greșită sau falsă a problemelor sociale; 2. lipsa unei fundamentări empirice rigu-

roase a concluziilor teoretice. Este inutil să subliniem caracterul negativ al consecințelor pe care asemenea viziuni le au asupra strategiei schimbării și dezvoltării sociale (tipuri, direcții, etape, restructurări și măsuri de corecție, reorientări ale proceselor de reproducție a structurilor sociale etc.).

Pe de altă parte, nu trebuie confundată înțelegerea empirică a problemelor sociale de către gândirea comună (opinia publică) cu înțelegerea științifică a acestora. Problema socială în știință, în *sociologie* trebuie să ia forma unei întrebări la care nu cunoaștem răspunsul, dar îl putem afla (răspunsul și soluția pozitivă la problema socială care a fost generată de o stare critică existentă în realitatea socială sau de o stare socială caracterizată prin conservatorism) prin cercetări metodice și riguroase. Problema socială devine o problemă a științei numai în măsura în care reușim s-o exprimăm sub forma unei teze verificabile prin cercetări, experimentări și în ultimă instanță în și prin formele practicii sociale (activitatea practică productivă, practica politico-revolutionară, practica sub forma experimentului social-economic, politic, sociologic) toate inserate în strategia schimbării și dezvoltării societății concrete (*societății privită și definită sociologic*). Științele sociale, sociologia pot să-și aducă contribuția la cunoașterea realității sociale, la formularea de propuneri necesare factorilor de decizie social-politică care elaborează și realizează strategia dezvoltării sociale în măsura în care concep, definesc și rezolvă problemele sociale în maniera sugerată mai sus.

Formația științifică, teoretică și metodologică (sensul însușirii principiilor, conceptelor și legilor teoriei sociologice) este echivalentă cu dezvoltarea aptitudinii de a pune întrebări corecte realității, încit acestea să vizeze adevăratele probleme sociale. Există probleme-cheie, probleme fundamentale ale științei și ale realității sociale și probleme considerate într-un context social sau altul ca fiind secundare, de mai mică importanță (într-un alt context sau într-o altă etapă istorică problemele „secundare” pot deveni principale și invers, problemele principale pot deveni secundare), dar indispensabile pentru a ne forma o imagine completă asupra complexității realității sociale, asupra marilor probleme sociale într-o anumită etapă de dezvoltare a societății. Se poate realiza formația realist-praxeologică numai în măsura în care există o legătură indisolubilă între teoria și practica dezvoltării sociale. Această legătură este realizabilă în măsura în care sint cercetate: 1. schimbările sociale fundamentale care marchează progresul societăților concrete; 2. schimbările sociale care generează contradicții sociale și rezistențe din partea colectivităților ce compun societatea; 3. precum și efectele acestor schimbări la diverse nivele de organizare ale societății (micro, mediu sau macrosocial), în diversele compartimente ale acesteia (economic, politic, educațional, moral etc.). Este foarte important ca sociologia, științele sociale și umane în general să reușească să unifice într-un tot, într-un ansamblu coerent problemele sociale. O primă condiție (condiția fundamentală) a viabilității unei teorii sociologice a funcționării raționale, a dezvoltării și a progresului social o reprezintă ancorarea acesteia în problematica socială, mai exact încercarea de a defini problemele sociale și soluțiile pentru rezolvarea acestora din perspectiva unei concepții clare despre ceea ce reprezintă schimbare structurală, dezvoltare și progres social. O asemenea ancorare presupune: a. definirea problemelor sociale ale omenirii; b. definirea problemelor sociale ale societăților concrete; c. disocierea problemelor generale de cele locale și definirea corelațiilor (inclusiv a raporturilor variabile) dintre problemele generale, considerate con-

vențional fundamentale și problemele „locale”. Se impune realizarea unui „inventar”, a unui model empiric (inițial) relativ coerent și relevant pentru lumea contemporană (societatea mondială) dar și pentru societățile naționale. Calitatea, gradul de relevanță al acestui inventar sau model depinde de discursul teoretic (filosofic, sociologic, economic, politic), precum și de gradul în care au fost luate în calcul informațiile (luarea în calcul a informațiilor depinde de sistemul de indicatori — parțiali, globali, economici, sociali — și de calitatea informației: exactă, completă, utilă sau trucată, trunchiată). „Modelul” problemelor sociale va sta la baza efectuării cercetărilor interdisciplinare și la baza organizării activității complexe de cunoaștere, de diagnoză și prognoză socială — funcții esențiale ale oricărei științe sociale și în mod deosebit ale sociologiei ca teorie generală despre sistemul social, despre societatea globală și nivelele de organizare structurală ale acesteia. Am putea conchide că o primă funcție, care definește în mod esențial statutul sociologiei este aceea de a pune și soluționa problemele sociale. „Sarcini importante — sublinia tovarășul Nicolae Ceaușescu — revin cercetării științifice în analiza proceselor economice și sociale, inclusiv a celor care se manifestă pe plan mondial, în elaborarea celor mai eficiente soluții de modernizare a economiei naționale, de perfecționare a relațiilor de producție, a organizării societății corespunzător condițiilor istorice și necesităților progresului României. . . . Trebuie să acordăm întreaga atenție dezvoltării cercetării de perspectivă, a cercetării fundamentale pentru a asigura condițiile progresului multilateral al științei și al societății noastre”¹.

Vorbind despre rolul și statutul social al sociologiei și sociologului, am putea evidenția, în strinsă corelație cu prima funcție, o a doua funcție — aceea de ordonare a activității de cercetare științifică, funcția de integrare dar și de diviziune a activităților desfășurate în cadrul diverselor științe sociale. Fără îndoială, toate științele sociale încearcă să cunoască esența omului și a societății, diversele laturi ale activității omului, mecanismele structurale și funcționale, modalitățile de planificare și conducere socială.

Unghiul specific de abordare al sociologiei constă în încercarea de analiză și explicație a omului și societății ca totalitate; sociologia concepe deci omul și societatea sub toate aspectele, laturile, fațetele, determinările. Numai din considerente metodice și în funcție de imperativele unor metodologii specifice sau a unor obiective practice limitate sînt abordate unele sau altele dintre laturile activității omului sau societății; în realitate, subiecții sau agenții sociali (indivizi, colectivități, comunități sau societăți) își desfășoară activitatea într-o manieră coerentă și unitară. Teoria sociologică generală trebuie să realizeze această unitate sub forma reconstrucției teoretice integrale a realității sociale concrete. În acest sens trebuie înțeleasă funcția de ordonare și de integrare într-un tot a datelor rezultate din cercetări desfășurate în alte științe și în nici un caz analiza sociologică nu trebuie să se substituie sau să „tuteleze” alte tipuri de analiză (economică, politică etc.).

Cum arătam, o funcție a sociologiei, care-i concretizează statutul social și epistemologic, o constituie funcția de diagnoză și prognoză socială. În pofida limitelor epistemologice, ideologice și politice, a deosebirilor și chiar a opozițiilor fundamentale existente între teoriile sociologice contemporane, diagnoza și prognoza socială au ocupat și ocupă un loc cen-

¹ Nicolae Ceaușescu, *Raport la cel de-al XI -lea Congres al Partidului Comunist Român*, București, Edit. Politică, 1979, p. 45.

tral în cadrul demersurilor și discursurilor teoretice. Saint-Simon, Marx, Comte, Durkheim, M. Weber, sociologii contemporani, au abordat pe larg problematica diagnozei și prognozei sociale și implicit problematica schimbării și dezvoltării, planificării și conducerii sociale, avansând soluții politice sau morale, reformatoare sau revoluționare. O preocupare centrală a sociologilor din toate societățile o constituie problema căilor dezvoltării sociale, legarea teoriilor și modelelor preconizate în fiecare țară de practica socială. Menționăm că tematica ultimelor congrese mondiale de sociologie a vizat căile dezvoltării sociale (1978), teoria sociologică și practica socială (1982), schimbările sociale (1986).

Și numai concepția filosofică (viziunea ideologică și epistemologică), poziția de clasă și tipul de angajare politico-ideologică (nu și realitatea sociologică concretă reținută implicit sau explicit de toți sociologii), au condiționat poziții fundamentale deosebite (conservatoare, liberal-reformatoare, socialiste, revoluționare) în conceperea, definirea și fundamentarea modalităților de acțiune socială care să vizeze ameliorări, schimbări sociale (revoluții sau reforme sociale), transformări structurale fundamentale, strategii specifice și viabile de dezvoltare socială.

Analiza sociologică concepută ca diagnoză și prognoză socială presupune abordarea critică a realității și situațiilor sociale, definirea problemelor sociale în funcție de această analiză critică și elaborarea unor soluții și predicții științifice asupra desfășurării proceselor ulterioare. Ele trebuie să reprezinte — soluțiile, predicțiile — direcționarea dezvoltării sociale în conformitate cu programul partidului de realizare a civilizației socialiste. Este edificator și semnificativ Programul ideologic adoptat de Plenara C. C. al P. C. R. din 1—2 iunie 1982, aprobat de Conferința Națională a partidului și adoptat de cel de al XIII-lea Congres ca parte integrantă a programului partidului. Caracterul critic revoluționar al filosofiei și sociologiei marxiste este una dintre trăsăturile esențiale ale acesteia. Când ne referim la analiza critică avem în vedere cel puțin două aspecte sau tipuri de demersuri critice față de realitatea socială. Pe de o parte, este vorba de o analiză științifică a realității, o analiză pe bază de ipoteze, o analiză care vizează cunoașterea mecanismelor intime care condiționează funcționarea proceselor sociale. O asemenea analiză critică (diagnoza), reprezintă o activitate indispensabilă pentru deciziile care se iau — decizii economice, decizii politice, decizii la nivel micro sau la nivel macrosocial.

Vorbind despre analiza critică avem în vedere și alt aspect — critica socială, sau mai exact, critica umanistă (și diagnoza științifică este critică socială) care, în funcție de concepția filosofică și ideologică, de poziția politică poate fi făcută din considerente morale, ideologice etc. Există adesea tendința de concepere unilaterală și de contrapunere a acestor două tipuri de critică socială. Tehnocratismul neagă sau pune în paranteză ideologia și cultura, lumea valorilor și aspirațiilor colectivităților umane, în special a celor supuse unor forme variate de oprimare socială sau națională. Uneori, datorită lipsei de maturitate teoretică, științifică a mișcărilor contemporane contestare se subapreciază necesitatea elaborării unui program pozitiv de schimbare a societăților bazate pe inechitate socială, program care poate să fie realizat dacă are la bază nu numai o fundamentare filosofică și ideologică, dar și una științifică. Ideologia intervine pe toate fazele de fundamentare științifică a programului de dezvoltare și planificare (programare) socială, dar în special în momentul alegerii variantelor strategice de dezvoltare, adică în faza deciziilor politice. Cel mai adesea însă, contrapunerea criticii sociale („ideologice”) celei științifice (diag-

nozei) are la bază confruntarea ideologică dintre marxism și teoriile nemarxiste, iar pe un plan mai general în condițiile existenței și manifestării pluralismului teoretic (științific) și ideologic, dintre teoriile (modelele) socialiste și teoriile burgheze (avem în vedere teoriile orientate în direcția definirii strategiilor schimbării și dezvoltării sociale și regăsite în forme (modele) concrete strategice de organizare, de conducere). În mod deosebit avem în vedere teoriile conservatoare nu numai anticomuniste, dar în general antisocialiste (anticolectiviste) care urmăresc prin această contrapunere diminuarea sau negarea (uneori fățișă, de multe ori însă voalată, criticii marxismului prezentînd marxismul ca pe o teorie seducătoare) caracterului științific al marxismului, negarea faptului că teoria marxistă sau principiile ale acesteia orientează principalele mișcări progresiste contemporane, sociale și naționale, dar stau și la baza științei contemporane despre societate, ca elemente fundamentale ale acesteia (acest ultim aspect, din păcate este neglijat în analizele marxiste). Considerăm că este nejustificată contrapunerea criticii sociale (critica umanistă) criticii științifice. Este necesară o anumită imbinare a acestor două tipuri de critică, deoarece analiza științifică în sociologie implică, ca pe un moment esențial, aprecierea valorică, angajarea ideologică explicită, fără echivocuri. Critica scientistă concepută unilateral conduce uneori la dezideologizarea sociologiei, adică la limitarea angajării ideologice și politice a activității sociologului. Ruptura de valorile culturale, de ideologie și politică este în științele despre om sinonimă cu izolarea de problemele și situațiile sociale reale, concrete, este în fapt o abdicare de la spiritul autentic științific în științele despre om și societate. O asemenea apreciere se impune a fi acceptată de toți teoreticienii care se revendică de la *zoon politikon* al lui Aristotel și cine nu se revendică chiar și într-o formă negativă de la acesta?

În legătură cu statutul sociologiei, în raport cu strategia dezvoltării sociale, se ridică și probleme importante de ordin epistemologic și metodologic. Se impun cîteva întrebări: ce fel de cunoștințe obține cercetătorul despre societatea în care este integrat și de care este format? Obține sociologul o imagine reală sau deformată despre această realitate? Prin ce modalități poate fi cunoscută societatea? Am vrea să subliniem faptul că răspunsul la asemenea întrebări nu este ușor de dat intrucît, în încercarea de a cunoaște realitatea socială apar mulți factori și multiple dificultăți, cele mai multe generate de situația specifică a sociologului care este nu numai cunoscător, nu numai cercetător, dar și participant activ la viața socială, — este obiect și subiect în același timp. Nu trebuie neglijat nici faptul că fiecare om este „sociolog” și că există o sociologie „populară” ai cărei reprezentanți nu dispun de o pregătire teoretică științifică corespunzătoare. Lipsa de pregătire teoretică și metodologică se exprimă în plan epistemologic într-o gamă largă de reprezentări false sau denaturate asupra societății, care merg de la descripții banale sau eronate, la preferințe cu totul subiective pentru un domeniu sau altul, pentru o problemă a realității sociale sau alta, pentru o tehnică de cercetare sau alta etc. Vigilența epistemologică — scriu Bourdieu, Passeron și Chamboredon — se impune în mod cu totul particular în cazul științelor despre om, unde separația între opinia comună și sistemul științific este mai indecisă ca oriunde. . . . Familiaritatea cu universul social constituie pentru sociolog, prin excelență, un obstacol epistemologic, intrucît ea (familiaritatea sau cunoașterea comună — I. I.) produce în mod continuu concepții sau sistematizări fictive, concomitent cu condițiile credibilității lor. Iată de ce trebuie disociat faptul științific de cunoașterea ime-

diată. Cu ocazia observației sau experimentării, sociologul intră în relații „cu obiectul” său („configurații vii”, subiecți sociali, colectivități umane), relații care nu reprezintă o cunoaștere pură; ele „tind să se impună ca structuri ale obiectului”. Cunoașterea, care este invenție, nu se reduce niciodată la o simplă lectură a realului, pentru că ea propune totdeauna ruptura cu realul și cu configurațiile pe care acesta le propune percepției. În sociologie „o cercetare serioasă conduce la reunirea a ceea ce cunoașterea vulgară separă sau la disocierea a ceea ce cunoașterea vulgară confundă”.

Ideea cunoașterii științifice a faptelor sociale introdusă de K. Marx în sociologie și în baza căreia cunoașterea științifică este opusă radical „reprezentării iluzorii” asupra genezei faptelor sociale a fost preluată de epistemologia sociologică contemporană. Cunoașterea comună în sociologie este opusă principiului primatului relațiilor, ea și principiilor care definesc adevărul unui fenomen social sau cultural independent de sistemul relațiilor istorice și sociale în care el se înserează. Analizând conceptul de natură umană, Marx exclude „eternizarea unui produs al istoriei”. Epistemologia sociologică este opusă unor „utilizări naive” în cercetările sociologice, din perspectiva unei filosofii abstracte, bazată pe conceptul de „natură umană”, a „unor criterii de analiză ca sexul, vîrsta, rasa sau aptitudinile intelectuale”, în măsura în care acestea sînt apreciate ca date naturale, necesare și eterne. Dar nu-i suficientă denunțarea cunoașterii iluzorii; este necesar ca printr-un limbaj adecvat, specific — *limbajul teoriei sociologice* — să se separe interpretarea științifică de toate interpretările artificialiste sau antropomorfe ale modului de funcționare proprii socialului. Epistemologia trebuie să pună în gardă pe sociolog „de tentația profetismului”, facilitată de relația specifică cu publicul, cu nespecialistii în general, tentație care se repercutează negativ asupra strategiei dezvoltării sociale.

Mai mult decît alți specialiști, sociologul este expus verdictului ambiguu și ambivalent al nespecialiștilor (cu sociologia lor spontană cotidianistă dar adesea primitivă), care se simt autorizați să acorde credit analizelor propuse de sociologi; sînt în același timp gata să conteste validitatea concluziilor unei științe, pe care nu le aprobă decît în măsura în care este în concordanță cu bunul simț și cu interesele lor înguste, de regulă rezultate dintr-un sistem de dominație constituit ca alternativă la autentică libertate și egalitate socială. Știința implică în mod necesar o activitate de construcție teoretică, concretizată în elaborarea de modele, de sisteme coerente, de concepte și principii, formularea de ipoteze teoretice, elaborarea de corelații și descoperirea de legi sociale, într-un cuvînt construirea unui ansamblu sau unui sistem global, precum și a subsistemelor teoretice corespunzătoare. Dar pentru a obține cunoștințe adevărate (și a explica științific fundamentele științei) este necesară corelarea acestor sisteme și subsisteme, în relațiile lor cauzale și funcționale cu stările de lucruri concrete, cu sistemele sociale reale pe care le descriem, precum și verificarea teoriei pe baza unor cercetări empirice și experimentale riguroase. Astfel pot fi definite fundamentele sociologiei și implicit circumscrisă problematica epistemologică a acesteia. Epistemologia este studiul critic al principiilor, ipotezelor, rezultatelor cercetării științifice, al cărui scop îl reprezintă determinarea originii logice, valorii și obiectivității concluziilor teoretice. Este punctul de vedere al strategiei dialectice în epistemologie. Notăm și existența altor strategii (complementare sau opuse) în epistemologie, cu implicații directe pentru statutul sociologiei: scepticismul, dogmatismul, reduc-

ționismul, apriorismul, structuralismul (structural-funcționalismul conservator, cum se exprimă R. K. Merton) și fenomenologia.

Cunoașterea și interpretarea realității sociale nu depinde numai de însușirea livrescă a unor principii teoretice, epistemologice și metodologice, ci de însuși gradul de dezvoltare și de maturizare materială și cultural-spirituală a societății. Imaginea pe care oamenii și-o formează despre epocă, civilizație se transpune și în teoria sociologică și în cercetarea empirică a realității sociale. Mai mult, putem evidenția în teorie, dar mai ales în cercetare, amprenta mediului imediat, influența unor particularități naționale, de clasă, de familie, de zonă ș. a. m. d. Asupra teoriei și activității de cercetare influențează, fără îndoială, ideologia; ideologia influențează mai ales asupra manierei de a pune și a defini problemele sociale. De aceea, considerăm că așa-zisa dezideologizare este doar un mit; nu există cercetare în domeniul științelor sociale și mai ales cercetare la nivelul societății globale (adică cercetarea sociologică, teoretică și empirică) fără o angajare ideologică și politică lipsită de echivoc. În fond, ideologia apare ca o raționalizare și justificare a intereselor grupurilor, păturilor și claselor sociale, societăților globale (naționale). Iar sociologia este, prin excelență, știința care studiază grupurile, colectivitățile și societățile umane în procesul activităților practice, activități desfășurate după valori și norme bine definite care exprimă *trebuințe*, interese, aspirații adică societatea reală. Aceste afirmații nu trebuie înțelese în sensul că sociologul, în cadrul demersului științific întreprins, se identifică cu ideologia unui grup social sau că ideologiile sau „conștiința colectivă”, ca fapte sociale, nu vor fi supuse aceleiași analize *obiective*, riguroase, ca și oricare alt fapt social.

Așadar, statutul sociologiei și statutul sociologului analizate din perspectiva strategiei dezvoltării sociale, este condiționat, în primul rînd, de gradul de integrare a acestuia în realitățile sociale, de capacitatea și competența acestuia de a pune probleme sociale fundamentale și de a da răspuns acestor probleme. Aceste probleme nu pot fi transpuse din alte societăți (socialiste sau capitaliste), inventate, nici măcar de dragul frumuseții unor tradiții sau utopii seducătoare pentru spiritele speculative sau sentimental-romantice. Pornim de la ideea că sociologia este o știință unitară, sociologia concretă și sociologia teoretică presupunându-se reciproc. Axarea tematicii disciplinelor sociologice exclusiv (unilateral) pe problematica sociologiei „concrete” conduce inevitabil la empirism, la factologie și, în ultimă instanță, la subiectivism. Specialistul care-și propune să utilizeze cunoștințele de sociologie în activitatea practică, lipsit de cunoștințe teoretice și metodologice, este pus în situația de a *citi* o realitate socială concretă fără să cunoască alfabetul. Și invers, limitarea cunoștințelor de teorie socială la principii și postulate, generale, abstracte, conduce la schematism și dogmatism. Și nu am vrea să ascundem prezența în unele lucrări de sociologie, atât a empirismului, cât și a neodogmatismului, concretizat în ilustrarea unor adevăruri „universal-valabile” cu un material „sociologic” prezentat sub formă de procente și ponderi statistice, tabele și grafice.

Este necesară dezvoltarea creatoare a teoriei marxiste, legarea cunoștințelor teoretice și metodologice de necesitățile reale și actuale (prezente)

ale construcției socialiste din țara noastră, de programele concrete privind dezvoltarea economico-socială a României, construirea societății socialiste multilateral dezvoltate în țara noastră.

Utilizarea cunoștințelor științifice, a achizițiilor științei marxiste despre societate constituie condiția indispensabilă a acțiunii social-politice eficiente. Iată de ce tovarășul Nicolae Ceaușescu cere cu insistență să transformăm activitatea teoretică, ideologică, politico-educativă într-o forță care să determine dezvoltarea continuă a forțelor de producție, perfecționarea structurii și relațiilor sociale. Dar pentru a realiza această cerință este necesară pregătirea omului, a cadrelor competente în toate domeniile și la toate nivelele de organizare a societății. Omul reprezintă forța principală a progresului social, unicul creator de valori materiale și culturale, unicul actor autentic al acțiunii politice în societatea socialistă. În sistemul acestei pregătiri sociologiei îi revine un rol de prim rang.